

Del IV¹

6.0 Hvad hvis teologien i *Theologia Germanica* var blevet grundlaget for Luthers teologi?

6.1 Indledning. Hvad nu hvis Luther *ikke* havde forkastet, men havde gjort teologien i *Theologia Germanica* til det grundlag for sin egen teologi, han så begejstret proklamerede i forordet til sin udgivelse af den? Så havde han ganske givet udfoldet en teologi og læsning af evangelierne, som på væsentlige punkter ville lægge sig tæt op af og være en videreudvikling af de oldkirkelige kirkefædres² læsning af NT's evangelier, deres teologi og praksis, som *Theologia's* teologi havde dybe rødder i. Med andre ord, han havde sprunget over de markante tilbagegribende GT *inspirerede* ændringer heri, der fulgte i århundrederne *efter* dem, dvs. i 300 og 400 tallet, sådan som de kommer til udtryk i bekendelsesskrifternes dogmer – men også i Augustins *omskrivning* af GT's skabelsesberetning til historien om, hvordan Gud for Adams ulydigheds skyld har fordømt og straffet alle hans efterkommere, Hans egne børn, med en i deres sjæl, sind, ånd og krop uopretteligt fordærvende *arvesynd*.

Ja, hvis *Theologia's* teologi var blevet grundlaget for Luthers teologi, så ville hans teologiske reformarbejde med dets arvesynds og prædestinations lære, samt forsoningslæren, ifølge hvilke Jesu død "offerstedfortræderdøden" og tog vore "arveskyld og gerningssynder" på sig, næppe have fået den centrale dogmatiske status i Lutherdommen, dvs. i den lutherske evangeliske protestantisme. Og, som det vil fremgå både direkte og indirekte af undersøgelserne i de næste afsnit, ville de fleste af den Augsburgske Bekendelses (DAB) 28 artikler aldrig have set dagens lys.

I det følgende afsnit er det hensigten at gøre op med dette bekendelsesskrift, som bygger på den Lutherske teologi med dens lære om Guds vrede og had til mennesket og straf for dets uoprettelige ontologiske synd, som ikke blot truer med at forpeste menneskets liv her på jorden, men også efter døden at medføre evig fortabelse i helvedes luer. Det vil blive gjort ved at demonstrere dets absurditeter, dets rødder i GT's profetier og arkaiske offertraditioner, og Luthers helt særegne overbevisninger, konstruktioner, tekstfordrejninger af både NT's og GT's skrifter, samt manipulationer med kernebegreber som tro, synd, frelse, og tilgivelse³ - og samtidig i kontrast hertil at fremhæve Jesu liv og forkyndelse, som i NT's evangelier indvarsler den nye relation mellem Gud og mennesker; en relation der bygger på medmenneskelighed, overbærenhed og buddet om næstekærlighed.

For om muligt at *genopdage* kristendommens helt centrale kærlighedsbudskab fuldt ud, er det ikke gjort med blot at frigøre det fra det Lutherske bekendelsesskrift og hans teologi; det er også nødvendigt at gå til rødderne og forbillederne - de der gav og videreførte evangelierne deres form, indhold og betydning - nemlig tilbage til Ørkenfædrenes og -Mødrenes visdom og til Oldkirkens kirkefædres teologi. Ja, paradoksalt nok, til det formål vil det tillige være særdeles opportunt at gå til Luthers aller første udgivelse, *Theologia Germanica*, som har dybe rødder i netop disse Oldkristne bevægelseres praksisser og teologier – og som samtidig er skrevet med en klarhed og friskhed, der er umiddelbart forståelig og dybt meningsfuld

¹ Dette er fortsættelsen af min masteropgave i teologi, "Theologia Germanica: Kristendommen imellem middelalderen og Luthers reformation". Den kan downloades ved at trykke på dette link:

https://static-curis.ku.dk/portal/files/331511533/Masteropgave_Nini_Pr_torius_edfin.pdf

² dvs. den Irenæiske, den Clementske og den Origeneske læsning og teologi.

³ En ret omfattende præsentation og diskussion af nogle af disse problemstillinger foreligger allerede i masteropgaven (op.cit) i afsnit 4. **Forløsningslærene**, s. 21 – 29.

den dag i dag. Kristendommen må gå tilbage for at komme frem til erkendelsen, som den udtrykkes så veltalende af den tyske teolog von Harnack,⁴

” The Christian Religion is something simple and sublime; it means one thing and one thing only: Eternal life in the midst of time, by the strength and under the eyes of God.” (ibid. s. 8).

Og det kommer de senere afsnit til at handle meget mere om. Men først er det nødvendigt at gøre op med Den Augsburgske Bekendelse, der sammen med den reformerte Lutherdom, som den udspringer af, står i vejen for erfaringen om Kristendommens ’sublime enkelthed’.

Som der står i forlægget til DAB, *bevidnes* dets artiklers⁵ *sandhed* af de tre oldkirkelige trosbekendelser: den *Apostolske*, den *Nicæiske* og den såkaldte Athanasianske trosbekendelse.⁶ DAB’s centrale artikel, den om hvilke alle andre artikler om Jesu forhold til det syndige menneske drejer sig og er indbyrdes forbundet med, er *DAB art. 4*, som har overskriften *Retfærdiggørelse*. Det siges heri, at

”Fremdeles lærer de, at menneskene ikke kan retfærdiggøres over for Gud ved egne kræfter, fortjenester eller gerninger, men retfærdiggøres uforskyldt for Kristi skyld ved troen, når de tror, at de bliver taget til nåde, og at synderne forlades for Kristi skyld, for hans skyld, som ved sin død gjorde fyldest for vore synder. Denne tro tilregner Gud som retfærdighed for sig. Rom. 3 og 4.”

For at forstå hvad der menes med, at mennesket ”retfærdiggøres uforskyldt” dvs. uforskyldt gøres syndfrie, når de tror ”at de bliver taget til nåde” og at ”synderne forlades for Kristi skyld”, som ”ved sin død gjorde fyldest for vore synder”, etc., kan man blive klogere på ved at læse henvisningen til Rom 3, v. 21-26, der bærer overskriften ”*Retfærdighed ved tro på Jesus Kristus*”:

”Men nu er Guds retfærdighed åbenbaret uden lov, bevidnet af loven og profeterne, Guds retfærdighed ved tro på Jesus Kristus for alle, som tror. Der er ingen forskel; for alle har syndet og har mistet herligheden fra Gud, og ufortjent gøres de retfærdige af hans nåde ved forløsningen i Kristus Jesus. *Ham gjorde Gud ved hans blod til et sonoffer ved troen for at vise sin retfærdighed, fordi han havde ladet de tidligere synder ustraffede, dengang han bar over med dem, for i den tid, der nu er inde, at vise sin retfærdighed, så han selv er retfærdig og gør den retfærdig, som tror på Jesus.*” (Min fremhævelse.)

Med andre ord, Gud gjorde Jesus Kristus til stedfortrædende *sonoffer*, hvorpå menneskenes synder blev overført – på samme måde som offerdyret i GT helt tilbage til Moses blev påført jødernes synder for at formilde Guds vrede. Og det var ingen ringere end *Gud Fader selv*, der eksekverede Jesu ydmygende forvandling fra ren og syndfri til den, der *blev gjort syndig* for alles synd: din og min og alle andre milliarder af menneskers synder, dengang som nu, ”gjorde” og vedbliver Gud at ”gøre” til Jesu synder, ifølge DAB 4. En indgriben fra Guds side, der kvit og frit gør os mennesker syndfrie og frelste fra døden. Ja, vi får tilmed, som det vil fremgå straks i det følgende, Jesu *egen* retfærdighed og liv - ”blot vi tror på Jesus”.

⁴ A. von Harnack (1901/2019), *What is Christianity? Sixteen Lectures delivered in the University of Berlin during the Winter-Term 1899-1900*.

⁵ Artiklerne der indgår i diskussionen i det følgende, er art. 2, Arvesynden, art. 4, Forløsningen, art. 9, Dåben, og Art. 17, Kristi genkomst til dommen.

⁶ omtalt i masteropgave, i afsnit 3.1 *Fra antikkens kirkefædre til Augustin og Anselm og Canterbury*, Note 48, s.14, og i afsnit 3.2 *Jeg er vejen sandheden og livet. Verdensdommen og middelalderens Trosbekendelser*, s. 19. Se også ”Folkekirken bekendelsesskrifter” på <https://www.folkekirken.dk/om-troen/at-vaere-kristen/trosbekendelse/bekendelsesskrifter> hvorfra de kan downloades.

At det virkelig er det, der menes med Art. 4 om retfærdiggørelsen, gør Luther helt klart i en prædiken således,

”Er det ikke en *smuk* og herlig *byttehandel*: Kristus, der er uskyldig og hellig, tager min synd og skyld på sig. Ja, ikke nok med det. Jeg, der kun er synd, klæder og smykker han også med sin uskyld og renhed. Gennem dette salige bytte, hvor den kære frelser bytter med os, og ellers ingen andre steder, bliver vi frie fra synden og døden og får *hans egen retfærdighed og liv*. Dette kan alene hjertet gribe i tro. En kristen er et menneske, som har Helligånden.” (Fra prædiken, 1540, WA 49, 124. Mine fremhævelser.)

Dette ”salige bytte”, som Luther kalder sin ”mageløse opdagelse”, beskrives i et af hans tidligere skrifter således:

”Hele evangeliet og hele Skriften erklærer nemlig, at Kristus er ypperstepræsten, som alene én gang for alle, og kun ved at ofre sig selv, har borttaget al menneskelig synd, og har erhvervet en evig forløsning, da han med sit eget blod indtrådte den ene gang i helligheden og således fuldførte sit frelserværk for evigt. Derfor gives der nu aldeles intet sonoffer længere for vore synder uden hans alene. Og når vi med oprigtig tro fortrøster os⁷ til dette ene offer, da bliver vi rensede for alle vore synder, uden vor egen fortjeneste eller gerningshellighed.” (Fra *Om indsættelse af tjenere i kirken*, 1523, WA 12, 169-96.)

Med andre ord: På samme måde som den jødiske menigheds forsyndelser mod *Loven* ved særlige ritualer af ypperstepræsten overførtes på et offerlam for at formilde en rasende Gud, således ofrer Jesus nu sig selv (eller var det ikke Gud, der ofrede ham?), ifølge Luther.⁸

Nuvel, det kræver en ret omfattende dekonstruktion at få viklet *Luthers* opfattelse af Jesus som den, der ved sit blod ofres i helligheden og *DAB's* bekendelsesartikler ud af, for ikke at sige *fri* af oldkirkernes 3 dogmatiske trosbekendelser, der, som det vil vise sig – bygger på *GT* profetier. Det gælder i særdeleshed *Luthers* og *DAB's* opfattelse af *hvem og hvad den Jesus er*, som retfærdiggør os mennesker, blot ved at vi tror på Ham. Luther skriver i citatet ovenfor, at Evangeliet og hele Skriften ’erklærer,’ at Jesus er ypperstepræst. Men er det nu også tilfældet? For intet sted i *Evangelierne* i NT erklæres det, at Jesus Kristus er *ypperstepræst*, ej heller citeres Jesus for at erklære, at han er det, tværtimod. Med *Skrifterne* referer Luther til *GT's* messianske profetier – i dette tilfælde formodentlig til *Salmernes* bog kap. 110, hvori det bl.a. hedder:

”Herren sagde til min herre: ”Sæt dig ved min højre hånd, indtil jeg får lagt dine fjender som en skammel for dine fødder” ... ”På [det] hellige bjerg har jeg født dig som dug af morgenrødens morgenskød.” Herren har svoret og angret det ikke: ”Du er præst for evigt på *Melkisedeks* vis”.

Profetierne i *Salmernes* bog udfoldes yderligere i ’*Hebræerbrevets*’ kristusforkyndelse⁹, hvor Kristus sammenlignes med og optræder i en allegorisk nytolkning af skikkelser og kult i Det Gamle Testamente. Særlig fremtrædende er forkyndelsen af Kristus som *ypperstepræst* for den nye pagt. Kristus er gået ind i den himmelske hellighed, hvor han én gang for alle har ofret sig selv og derved vundet evig forløsning for mennesker (Kjær Nielsen, 2020).¹⁰ *Melkisedek* som nævnes i Salme 110, var ifølge *GT* en fuldgyltig præst, der omtales således i *Første Mosebog*, kapitel 14, vers 18-20: ”Han var *Selems* konge og præst for Gud den højeste” På baggrund af *Mosebogens* tekst om *Melkisedek* og salme 110 konkluderer *Hebræerbrevet* (6, 13

⁷ dvs. sætter vores lid til.

⁸ Et ritual, der dog blev afskaffet et par århundrede før Kristi fødsel, jf. afsnit i masteropgaven, 4.2 *Om Jesu død som stedfortrædende sonoffer for vore synder – og dens rødder i GT*, s. 22.

⁹ *Hebræerbrevet* er dateret til omkring år 90 e.kr., og blev i 200-300 tallet fejlagtigt tilskrevet Paulus – derfor indgår det som tekst i NT. Forfatteren til *Hebræerbrevet* et ukendt.

¹⁰ <https://denstordanske.lex.dk/Hebr%C3%A6erbrevet>.

– 10, 18), at det er Jesus, som er denne person, der sidder ved Guds højre hånd og er præst for evigt. Jesus er større end Moseloven og dens ypperstepræster, og derfor skal vi holde os til ham og ikke til Moseloven og dens præster.

Det er så hvad Luther mener med, at hele Evangeliet og Skriften *erklærer* om Jesus, at han på én gang er *ypperstepræst og sonoffer*. Men det har hverken NT's Evangelier eller skrifter erklæret noget som helst om¹¹. Et af de væsentlige problemer med Luthers kristologi er, at han ikke skelner imellem hvad NT's evangelier *forkynder*, og hvad de tre bekendelsesdogmer *foreskriver*; dogmer, der stammer fra det fjerde århundrede e.Kr. - og som er forankret i GT og dets profetier. Men inden vi i næste afsnit¹² forsøger at afklare, hvordan denne Lutherske sammenblanding af evangeliernes kristologi og de oldkirkelige bekendelsers dogmatiske vedtagelser om Kristus er opstået, skal vi runde tre andre af DAB's artikler, nemlig art. 2, Om arvesynden, art. 9, Om dåben, og art. 17, Om Kristi genkomst til dom.

Først *DAB art. 2, Om arvesynden*, hvori det hedder,

"Ligeledes lærer de¹³, at alle mennesker som fødes på naturlig måde, efter Adams fald fødes med synd, det vil sige uden guds frygt, uden tillid til Gud og med begærlighed, og at denne arvelige sygdom eller brøst i sandhed er synd, som virker fordømmelse¹⁴, og som også nu medfører evig død for dem, der ikke genfødes ved dåben og Helligånden".

Det, der siges her i *art. 2*, er, at Jesu stedfortrædende offerdød *ikke* uden videre sikrer 'byttehandlens' løfte til mennesket om Jesu syndfrihed og liv - for den der tror på ham (jf. art. 4). Da mennesket nemlig ifølge art. 2 p.gr. af *arvesynden* fødes med synd og uden guds frygt eller tillid til Gud, men med begærlighed, skal endnu en betingelse være opfyldt - ikke bare for at mennesket kan lukrere på "byttehandlens" syndfrihed, men tillige for at undgå evig død, nemlig: at mennesket *genfødes* ved dåben og Helligånden. Så lad os derfor straks høre, hvad der i *DAB art. 9* siges om dåben:

"Om dåben lærer de, at den er nødvendig til frelse, og at Guds nåde tilbydes gennem dåben, og at børn skal døbes, for at de ved at frembæres ved dåben for Gud kan blive taget til nåde af Gud. De fordømmer gendøberne, som misbilliger barnedåben og påstår, at børn frelses uden dåb."

Med andre ord, ifølge *DAB art. 2* sammen med art. 9, så vil børn f.eks., der dør før de når at blive døbt, ikke blive frelst og opnå Jesu egen retfærdighed (dvs. syndfrihed) og liv, men vil for deres medfødte arvelige sygdoms skyld være dømt til evig død (og det der er værre, i følge *DAB art. 17*, som vi kommer til om lidt). Men kan det nu virkelig passe, at Luther mener, at mennesker, inklusive små børn, der ikke er døbt, ikke blot ikke får del i Kristi stedfortrædende sonofferdøds frelse og liv, men vil være hjemfaldne til evig død? Hvis det er tilfældet, så er det sandelig en forsvindende lille del af menneskeheden, før og nu, der får glæde af den "forløsning", Luther beskrev som "Jesu salige bytte" - uanset om de kender eller tror på ham.

Der er intet dogme eller trossætning inden for kristendommen, der har voldt så mange og så store problemer, og som har ført til så store og frygtfremkaldende selvmodsigelser som arvesyndslæren. Og intet

¹¹ Den af Paulus' og Apostlenes antagne *forsoningsteori* om Jesu "stedfortrædende offerdød", som vil blive diskuteret i næste afsnit, er forskellig fra den her af Luther i *DAB art. 4* beskrevne, og bygger på profetien i Esajas 53.

¹² Som handler om påvirkningen fra Paulus' kristologi.

¹³ "de" er (formodentlig) en henvisning til "menighederne i den nicæiske kirkeforsamling" og oldkirkens og middelalderens trosbekendelser.

¹⁴ Betyder: som fordømmer (dem).

har været så vanskeligt at give slip på og at opgive end arvesyns*dogmet*.¹⁵ Melanchthon, som var DAB's pennefører, spørger retorisk:

"Mener I, at alle mennesker er Guds børn ved deres naturlige fødsel? Det er i så fald i strid med Skriften, som taler om arvesynden. Mener man da, at Guds vrede ikke hviler over arvesynden? Det er også imod Guds ord. At sige at Adams slægt er Guds børn ved deres naturlige fødsel, det ville være at benægte, at Adams slægt trænger til at blive frelst fra dens fordærv.", (Lausten 2010, 150-151).

Lad os her lige minde om, at læren om *arvesynden*, der siger, at ethvert menneske fødes som en uforbederlig fortabt synder, "uden tillid til Gud eller tro på Gud, men med begærlighed", etc. etc., hverken figurerer i GT tekster eller i NT's evangelier, men at den blev *opfundet* af Augustin i 400-tallet e.Kr. Det er og kan kun være Augustins "Skrift" herom, Melanchthon henviser til i citatet. Med Luther i 1500-tallet blev arvesyns-læren *dels* skærpet og *dels* derpå gjort til dogme i den reformerte Lutherske kirkes Lutherdom. Det følger af dette dogme, at *enhver handling* – inklusive handlinger i forsøget på at sætte sig ud over sit – ved arvesynden - menneskelige *essentielle syndige væsen*, karakteriseres som *djævelske*. Det fremgår helt klart af den Augsburgske bekendelses "fordømmelser" og "antikrist-gørelse" af enhver, der ikke har den "rette" tro om dette dogme og dets konsekvenser – men også i mangfoldige tilbagevendende gentagelser herom i snart sagt samtlige af Luthers teologiske tekster.

I den Lutherske reformerte kirke er *dåben* p.gr. denne nedarvede synd – og her specielt barnedåben - en nødvendighed. Ja, dåben er en betingelse for at opnå Guds nåde og frelse. Men, samtidig fremgår det af Luthers Lille Katekismus, at synden er "en blivende virkelighed, som mennesket ikke kunne blive fri af – det sker først *efter* døden. Arvesynden lever videre i den kristne også efter dåben."¹⁶ Luther siger det samme med et citat fra Paulus således, at selvom "vi altså blev begravet sammen med ham (Kristus) ved dåben til døden, for at også vi, sådan som Kristus blev oprejst fra de døde ved Faderens herlighed, skal leve et nyt liv" – et liv, hvor vi er revet ud af djævlens gab" - så "dør synden ikke", ej heller "opstår nåden fuldstændig, førend det syndens legeme, som vi bevæger os i her i dette liv, tilintetgøres." (Luther, 1530¹⁷)

Men, notabene, mht. DAB's art. 2 om Arvesynden lader det sig af gode grunde ikke gøre at "skyde skylden" på "Skriften" i NT-evangelier – men heller ikke i GT's skrifter. Om arvesynslæren, skriver Overrabbiner Bent Lexner følgende:

"Jødedommen kender ikke til dogmet "arvesynden", men for jødedommen er synd en realitet, mennesket kan overvinde. Lidt populært er det blevet sagt, at kristendommen lærer, at mennesket begår synd, fordi det er en synder, mens jødedommen siger, at det er en synder, fordi det begår synd. Det er min oplevelse at jøder er mindre optaget af det tyngende syndsbegreb, som det vist kendes i Kristendommen. Det kunne blandt andet være fordi, jøder ikke tror på helvede, men mener at vi alle har ret til tilgivelse, hvis bare vi virkelig beder om det og i øvrigt mener det, vi siger."¹⁸

¹⁵ Flemming Kofod-Svendsen har i sin artikel, *Om udøbte børns skæbne*, givet en særdeles anbefalelsesværdig lærd og grundig gennemgang af den omfattende litteratur om de problemer, arvesynden har skabt inden for kristendommens tidlige historie og op til vor egen tid - alene mht. spørgsmål i relation til dåben. (Dansk Tidsskrift for Teologi og Kirke / 02 / 2016)

¹⁶ Citat fra RAPPORT FRA DET AF BISKOPPERNE NEDSATTE FAGUDVALG VEDRØRENDE DÅB OG NADVER, MAJ 2019, s. 28, <https://www.folkekirken.dk/Resources/Persistent/4/4/1/0/4410bb9df3dc761108a240963d2acf8fb03f84fc/Rapport%20fra%20fagudvalg%20ved%20da%CC%8Ab%20og%20nadver%20.pdf>

¹⁷ *Kirkens Babyloniske Fangenskab*.

¹⁸ Fra Lexner, B. (2002) *Syndsforståelse i jødedommen*. Religion.dk.

<https://www.religion.dk/sp%C3%B8rg-om-j%C3%B8dedom/syndsforst%C3%A5else-i-j%C3%B8dedommen>

Det turde være sagt fra "hestens egen mund", så at sige. Og man behøver blot at læse 1' Mosebog kap 3¹⁹ for at konstatere, at Gud ved sit afskedsfarvel til Adam og Eva nok fortæller dem om det hårde liv, de og deres efterkommere må friste uden for Edens have på grund af deres ulydighed. Men Gud fordømmer dem ikke (det er slangen, der fordømmes) – men omsorgsfuldt "lavede skindtøj til dem, og gav dem det på". Så Melanchthons påstand om, at "det går imod Guds ord" at hævde, at "Guds vrede ikke hviler over *arvesynden*", findes der heller ikke belæg for i GT.

Så hvis vi nu i stedet for lytter til, hvad Jesus, der heller aldrig havde hørt om arvesynden, forkynder enslydende om de små (udøbte) børn i samtlige synoptiske evangelier, så er der tale om en radikal anden historie. I Markus evangeliet gengives Jesu ord således:

"Og de bar nogle små børn til Jesus, for at han skulle røre ved dem; disciplene truede ad dem, men da Jesus så det, blev han vred og sagde til dem: »Lad de små børn komme til mig, det må I ikke hindre dem i, for Guds rige er deres. Sandelig siger jeg jer: Den, der ikke modtager Guds rige ligesom et lille barn, kommer slet ikke ind i det.«²⁰

Og i Mattheus evangeliet svarer Jesus, da disciplene spørger, hvem der er størst i himlen:

"Han kaldte et lille barn hen til sig, stillede det midt iblandt dem og sagde: »Sandelig siger jeg jer: Hvis I ikke vender om og bliver som børn, kommer I slet ikke ind i Himmeriget. Den, der ydmyger sig og bliver som dette barn, er den største i Himmeriget; og den, der tager imod sådan et barn i mit navn, tager imod mig."²¹

Tydeligere kan det da vist ikke siges, at det *ikke* kan være *Kristi* lære, at alle mennesker efter Adams fald, fødes med en uoprettelig synd, *uden gudsfrygt, og uden tillid til Gud* etc. – og derfor har nødig at blive taget til nåde af Gud. Ja, i følge Jesus tilhører Gudsriget, og dermed Helligånden, *allerede* det lille barn. Og hvad ville der da ellers være i mennesket til at modtage dåbens sakramente, hvis ikke netop tillid til og troen på Gud?

Ifølge *Missionsbefaling*²², (Matt. 28), er dåben *ikke* koblet sammen med arvesynden og skal ikke tjene til, at mennesket til trods for den, kan blive taget til nåde af Gud. Dåbens indstiftelse meddeler Jesus Kristus efter opstandelsen sine disciple således:

»Mig er givet al magt i himlen og på jorden. Gå derfor hen og *gør* alle folkeslagene til mine disciple, idet I døber dem i Faderens og Sønnens og Helligåndens navn, og idet I lærer dem at holde alt det, som jeg har befalet jer. Og se, jeg er med jer alle dage indtil verdens ende.« (Matt. 28, 18-20.)²³

I de første kristne menigheder og kirker var det almindeligste, at det var voksne, der blev døbt. Det skete efter at de havde gennemgået en tid med faste, bøn og undervisning. I dåben indgik en *tilspørgelse*, hvor man svarede ja til at lade sig *genføde ved den levende dåb*.²⁴ Det er først omkring år 200 e.Kr., at barnedåb blev en almindelig skik – hvad den ikke var før; velsagtens fordi børn ikke behøvede nogen *genfødsel* (jf. Jesu ord om børnene i citatet ovenfor).

¹⁹ 'Syndefaldet og uddrivelsen af Edens have.'

²⁰ Mark. 10, 13-16 med overskriften 'Jesus og de små børn'

²¹ Matt. 18,3-5.

²² Som Fagudvalget vedr. Dåb og Nadver (cf. note 11) fejlagtigt kalder *Dåbsbefalingen* (ibid. d. 32). Der findes ingen Dåbsbefaling i NT.

²³ Hos Lukas er der også en opfordring til disciplene om at døbe – men ikke hos Markus. I Johs. 4,2 hedder det, at disciplene døpte – men det gjorde Jesus ikke. Der findes ifølge Müller (2000) intet kildemateriale, der giver et klart billede af dåbens oprindelse.

²⁴ Heller ikke mht. tilspørgelsens ordlyd findes der kilder, der kan bekræfte, om den har været den samme overalt og i de tidlige kristne menigheder.

Det bringer tankerne til samtalen mellem Jesus og den skriftkloge Nikodemus, medlem af jødernes råd, hvor Jesus siger til ham, »Sandelig, sandelig siger jeg dig: Den, der ikke bliver født på ny, kan ikke se Guds rige.« - og uddyber, da Nikodemus ikke fatter, hvordan det kan lade sig gøre – ”Den, der ikke bliver født af vand og ånd, kan ikke komme ind i Guds rige.” Det er nærliggende at Jesus her taler om, eller hentyder til genfødslen og den åndelige forvandling ved Helligånden, der skete da han selv blev døbt i Jordanfloden af Johannes Døberen.

De tidligste skrifter om dåben forekommer i Paulus' breve. I Rom 6, 3-4 skriver han:

”Ved I ikke, at alle vi, som er blevet døbt til Kristus Jesus, er døbt til hans død? Vi blev altså begravet sammen med ham ved dåben til døden, for at også vi, sådan som Kristus blev oprejst fra de døde ved Faderens herlighed, skal leve et nyt liv”

At dø ved dåben til Jesus Kristus indebærer for Paulus, at synden ikke mere har magt over den kristne, eller at han eller hun skal dø *som følge* af synden (Müller, 2000²⁵). I 1. Kor 6,11 skildrer Paulus korinternes omvendelse til kristendommen som det at de bliver vasket rene, blev hellige og blev gjort retfærdige (dvs. syndfrie) ved Herren Jesu Kristi navn og ved Ånden. At Ånden nu råder, betyder ifølge Müller, at

”Livet i skyggen af Adam og syndefaldet er afløst af livet under nådens herredømme. (Rom 5,12-21). [...] Jødedommens hellige skrifter er blevet til Det *Gamle* Testamente. [...] Der er ikke tale om en forhistorie, der har fået en fortsættelse, men om et bevidsthedshistorisk *nybrud*. Det gælder en transformation af gudsbilledet *med tilbagevirkende kraft*. [...] Denne overgang fra det ene herredømme til det andet kan Paulus kalde en ny skabelse. [...] Gud frelste os, ikke fordi vi havde gjort retfærdige gerninger, men fordi han er barmhjertig; det gjorde han ved det bad, der genføder og fornyer ved Helligånden (Tit 3,5). Dåben er med andre ord som *genfødsel* indgangen til et nyt liv” (Müller, *ibid.* s. 21).

Paulus, der som bekendt heller ikke kendte til *arvesynden*, havde været igennem en forvandlerende genfødsel, da Jesus åbenbarede sig for ham på vejen til Damaskus. For Paulus er dåben i Kristus en indvielse til Ham og det nye liv, som Han indvarsler. Ja, ifølge Paulus er livet i Guds rige her på jorden der allerede; Kristus er afslutningen på Moses og Loven, den er sat ud af kraft, (mere herom senere). *Augustin*, der var ansvarlig for arvesyndslæren, og dermed indirekte for arvesyndets *dogmet*, havde ved sin omvendelse til kristendommen været igennem en tilsvarende bevidsthedsmæssig transformation. Og det var måske grunden til, at han som Paulus i slutningen af sit sidste storværk *Guds Stad* kunne skrive, at ”syndens fortabelsen ikke altid eller uden videre er givet på forhånd”, men at også vi mennesker, ved at følge Kristi lydigheds offer, ved Guds nåde lige som Kristus kunne blive hans børn. For,

”[Chris] became partaker of our infirmity, that we, being changed into some better thing, might, by participating in His righteousness and immortality, *lose our own properties of sin and mortality*, and preserve whatever good quality”.²⁶ ...” Now, therefore, let us walk in hope, and let us by the spirit mortify the deeds of the flesh, and so make progress from day to day. ... For there is but *one Son of God by nature*, who in His compassion became Son of man for our sakes, that we, *by nature sons of men, might by grace* become through Him *sons of God*.” (Augustin, 413–426/1886, s. 465, min kursivering.)²⁷

En sådan transformerende åbenbaring blev aldrig Luther forundt.

²⁵ Müller, M (2000) At blive kristen. I H.R. Iversen, ed. Døb, København: ANIS

²⁶ Augustin, 413–426/1886, s. 465. Se også afsnit 4.3. *Gud som kærligheds offer - iflg. kirkefædre i senantikken*, s. 26-28 i denne afhandling).

²⁷ Hvorledes Augustin mener, at det kunne gå til, er beskrevet i afsnit 4.3. *Gud som kærligheds offer - iflg. kirkefædre i senantikken*, 25.

Og nu, som afslutning på denne gennemgang af den *Den Augsburske Bekendelses* artikler, er her hvad der siges i *art. 17, Kristi genkomst til dommen*:

Ligeledes lærer de, at Kristus skal åbenbare sig ved verdens ende for at holde dom, og han skal opvække alle døde, give de fromme og udvalgte et evigt liv og evindelige glæder, men fordømme de ugudelige mennesker og djævlene til at pines uden ende.

Dvs. 'de lærer'²⁸, at det løfte, der blev givet i DAB art. 4 om, at menneskene gennem Kristi "salige bytte" bliver fri fra synden og døden og får hans egen retfærdighed og liv, slet ikke gælder, mens vi er her i livet, men i bedste fald først ved verdens ende – dvs. når Kristus ved verdens ende kommer for at opvækker alle døde og holde dom over dem. Her vil Han give de fromme *udvalgte* et evigt liv og evindelige glæder, og fordømme de ugudelige mennesker og djævlene til at pines uden ende.²⁹

Og ja, det er jo præcis, hvad der står i den trosbekendelse, vi gentager som et mantra i kirken ved gudstjenesten hver eneste søndag og ved andre kirkelige højtideligheder. Nemlig den trosbekendelse, der, som vi allerede tidligere har konstateret, har rødder i GT's forskellige messianske profetier. Her er uddrag af nogle af profetier fra Salmernes Bog, som DAB art. 17 og trosbekendelserne refererer til som 'De der lærer'. Først Salme 72, som er profetien om den retfærdige kongesøn, der skal komme, og om hans liv og gerninger blandt Guds folk,

"Gud, overdrag dine domme til kongen, din retfærd til kongesønnen, så han dømmer dit folk med retfærdighed og dine hjælpeløse med retsindighed. Alle konger skal kaste sig ned for ham, alle folkeslag skal tjene ham. Han redder den fattige, der råber om hjælp, og den nødstedte, som ingen hjælper. Han forbarmer sig over svage og fattige, han redder de fattiges liv; fra undertrykkelse og vold udfrier han dem, deres blod er dyrebart i hans øjne. Gid hans navn må leve for evigt, så længe solen er til, skal hans navn vokse. De skal velsigne sig i ham, alle folk skal prise ham lykkelig".

Profetien i Salme 72, om den "retfærdige kongesøn", der skal komme, har bestemt ligheder med beskrivelserne af Jesus i NT's evangelier. Men dén barmhjertige kongesøns liv og gerning hører vi intet om i den apostolske trosbekendelse, som var en slags "tjekliste" over ting, man i oldkristne menigheder kunne blive enige om at tro om Jesus. I trosbekendelsen går der direkte fra "blev født af Jomfru Maria" til "pint under Pontus Pilatus, korsfæstet, død og begravet etc." og derfra videre til det, der profiteres i *Salme 110's* om, at han nu sidder ved Guds højre hånd, hvorfra hans skal dømme levende og døde:

"Sæt dig ved min højre hånd, indtil jeg får lagt dine fjender som en skammel for dine fødder!« Dit magtfulde scepter rækker Herren fra Zion, hersk midt blandt dine fjender" [...] Herren er ved din højre side, på sin vredes dag knuser han konger. Han holder dom blandt folkene, han dynger ligene op, han knuser hoveder ud over den vide jord. Af bækken ved vejen drikker han, derfor kan han løfte hovedet."

Ingen går fri, skriver Luther til Melanchthon i 1521:

"Så synd frejdigt, men tro og glæd dig endnu mere frejdigt i Kristus, for han er sejrrig over synd, død og verden. Så længe vi er her, så kan vi ikke undgå at synde. Bed frejdigt, for også du er en stor synder".

²⁸ her er det atter de oldkirkelige og middelalderlige trosbekendelser, der lærer.

²⁹ Så nu kan vi konstatere, at ifølge DAB art. 17 bliver de udøbte, *børn såvel som voksne*, på gr. af arvesynden ikke blot hjemfaldne til evig død, men også til pine uden ende.

Ifølge Luther, er den inkarnerede uforbederlige synd en uomgængelig del af det at være menneske. Den er ikke bundet til bestemte handlinger, men til hele vort liv. Alligevel skal vi ikke lade os tynde. Vi kan nemlig leve med synden, fordi vi har nåden i Kristus. Eller rettere: *nogen* af os har Kristi nåde - måske; hvis vi tror og ved *dåben* er blevet taget til nåde af Gud; men *kun* hvis vi på forhånd³⁰ er blevet *udvalgt*, til at få den af ham - uanset om vi gør eller har gjort gode eller onde gerninger.

Men det er, ligesom trosbekendelsen, stik imod hvad Jesus selv siger, nemlig: *"Tro ikke, at jeg vil anklage jer hos Faderen; den, der anklager jer, er Moses, ham I har sat jeres håb til."* (Johs. 5,45.) Og videre,

"For ligesom Faderen oprejser de døde og gør dem levende, således gør også Sønnen dem levende, han vil. Faderen dømmes heller ingen, men hele dommen har han overdraget til Sønnen, for at alle skal ære Sønnen, ligesom de ærer Faderen. ... Sandelig, sandelig siger jeg jer: Den, der hører mit ord og tror ham, som har sendt mig, har evigt liv og kommer ikke for dommen, men er gået over fra døden til livet" (Johs 5.19-24.)

Loven og den dømmende og straffende Gud er forbi. For med Kristus har Gud overgivet magten til sønnen, som hele sit liv viste, at hans domme *aldrig* er fordømmende³¹. (Johannes" 5,45). Jesus Kristus er livet og lyset - før og efter opstandelsen, lige som han er det, her og nu,

"Ligesom Moses ophøjede slangen i ørkenen, sådan skal Menneskesønnen ophøjes, for at enhver, som tror, skal have evigt liv i ham. For således elskede Gud verden, at han gav sin enbårne søn, for at enhver, som tror på ham, ikke skal fortabes, men have evigt liv. For Gud sendte ikke sin søn til verden for at dømme verden, men for at verden skal frelses ved ham. Den, der tror på ham, dømmes ikke; den, der ikke tror, er allerede dømt, fordi han ikke har troet på Guds enbårne søns navn"³²

Forestillingen om, at Gud på dommens dag vil sende hovedparten af sin skabte og elskede menneskehed i tidsubegrænset smerte, er en ophævelse af kristen tro, håb og kærlighed. Så kort kan det siges, ifølge teologen Kaj Mogensen³³. At Gud sender mennesker i evig pine, er en historie om en Gud, det syndige menneske har skabt i dets eget billede. Ja, den traditionelle lære og især forkyndelse af dobbelt udgang er menneskefjendsk og gudsbespottelig (Mogensen, op.cit.).

Den Augsburgske Bekendelse er selve Lutherdommens fundament. Den udtrykker Luthers overbevisning – og fordømmer samtidig i dens forskellige artikler alle synspunkter, der går imod den som *djævelsk* syndige. En fordømmelse, som Luther rundhåndet deler ud af i sit voluminøse teologiske forfatterskab. Men man kan faktisk også finde tekster af Luther, hvor han argumenterer for synspunkter, der går imod hans egne skarpt optrukne overbevisninger – og det endda i den selv samme tekst.

Et forholdsvis "mildt" eksempel, som viser hvorledes Luther, alt efter formål, "manipulerer" med selv så grundlæggende begreber som *tro*, finder vi i afsnittet '*Dåben*' i et af Luthers mest kendte og helt centrale værker, "*Kirkens Babylonske Fangenskab*" fra 1520. Han skriver,

"Det vigtigste at være opmærksom på i dåben er da, det guddommelige løfte, der lyder sådan: "Den, der tror og bliver døbt, skal frelses." (Mark 16,16), (ibid., 44, min kursivering) [...]" Således ser du, hvor rig en kristen

³⁰ prædeterminerede

³¹ Eksemplerne er legio. Tænk blot på lignelsen om den fortabte søn; eller kvinden, der havde begået ægteskabsbrud; eller om det mistede får og den tabte mønt.

³² Johs. Kap. 3.14 -18

³³ Kaj Mogensen, dr.theol. "Forkyndelse af dobbelt udgang er et magtmiddel, få lader sig anfægte af. Men det ødelægger stadig nogle kristnes frimodighed." (Kristeligt Dagblad, februar 2021).

eller et døbt menneske er. Selv om han ville, kan han ikke ved nok så store synder miste frelsen, undtagen *hvis han ikke vil tro.*" (ibid. s. 46.) [...] "Du skal ikke anse troen for en ringe ting, for den er den bedste og højeste af alle gerninger. Ved troen alene kan du blive frelst, selv om *du så også skulle være uden alle andre gerninger.*" (ibid. s. 48, min kursivering).

Men så fortsætter han,

"Troen er nemlig Guds gerning, ikke menneskers, sådan som Paulus lærer (Ef 2, 8)³⁴ [...] denne ene gerning virker han i os og uden vor medvirken." (Ibid. s. 48)

Altså, på den ene side er troen den højeste af alle en *Kristens* eller et døbt menneskes *gerninger* - ja, endda *villedede* gerning - som *frelser, uanset* hvilke andre syndige gerninger, han eller hun måtte begå. Men, et par linjer længere fremme, er troen på den anden side slet ikke den *Kristnes, menneskets, gerning*, men *Guds gerning* - og det uden vor medvirken.³⁵

Endnu et eksempel: I Luthers sidste skrift om dåben,³⁶ hvori han polemiserer mod de såkaldte "gendøbere" og "sværmere" og "djævelske papister" om den rolle *troen* har for dåbens genfødende og frelsende kraft, siges det - overraskende - at den ikke afhænger af den døbttes tro på dåbens løfte om frelse (troen kan man lyve om eller selv tage fejl af), men alene ligger i selve den af Gud befalede og indstiftede dåbshandlings 'ord og vand'. Jeg citerer,

Det må være med vor tro, som det vil, den må komme eller blive borte, den hverken giver eller tager noget som helst fra dåben. Ja, selv om jeg aldrig mere troede, så er dåben dog alligevel ret og fuldkommen. For det kommer ikke an på min tro eller vantro, men på Guds anordning og indstiftelse. ...

Og i et afsnit længere fremme,

"Hvis du tror det [dvs. dåbens løfte om frelse] og bruger det ret, er det godt for dig, hvis ikke, så bruger du det til din egen fordømmelse. ... Gud har nemlig forordnet og befalet, at række hans Ord og dåb, for at mennesker skal frelses, det vil sige forløst fra synd og død og sat over i Guds rige og det evige liv. Sådan lyder teksten jo: "Den, der tror og bliver døbt, skal frelses; men den, der ikke tror, skal dømmes. Mark 16,16."³⁷ (Luthers kursivering)

Imod slutningen af det 31 sider lange skrift, skriver Luther,

"Mange [døbte] opfører dig desværre som om de har i sinde at forblive som før i deres gamle hud. De lever, som de vil, og bruger kun den hellige dåb som et skalkeskjul. ... Nej, kære bror, den vej har jeg ikke anvist dig, at dåben skulle give frihed til at synde, men lige modsat. Du er blevet rensset for dine synder og har fået nåde, for

³⁴ I Ef. 8-9, hvorfra Luthers citat stammer, siger Paulus "For af den nåde er I frelst ved tro. Og det skyldes ikke jer selv, gaven er Guds. Det skyldes ikke gerninger, for at ingen skal have noget at være stolt af". Meningen er her *ikke*, som Luther skriver, at troen er Guds gerning, men at "af Guds nåde er I frelst ved *troen* på ham" - og ikke af *gerningerne* I kan bryste jer af og være stolte over. Et af mange eksempler på Luthers citat-manipulationer.

³⁵ Kierkegaard giver i NB:18:96: endnu et eksempel: "Selv for Luther staaer det ikke fast, hvad der er Forskjellen mellem jødisk Religieusitet og christelig Religieusitet.. I een [og] samme Prædiken (Prædiken over Evangeliet paa første Pintsedag) ja blot med et Par Punktumer imellem fremstiller Luther den Xstne »som en Guds Mand, et Msk., for hvis Skyld Gud sparer Land og Folk« – og at Verden maa ansee den Christne for en Ulykkes-Fugl, der bringer Fordærvelse og Forbandelse over Land og Folk."

³⁶ "Den hellige dåb", (1535). Oversat efter originalteksten i Weimar-udgaven: WA 37, 627-672. (D. Martin Luthers Werke, Weimar 1883-1929) af Finn B. Andersen, 2006, <http://www.lutherdansk.dk/Den%20hellige%20d%C3%A5b/Ensermon.htm>

³⁷ Mark. 16 forsætter i vers 17-18 noget kryptisk således: "Og disse tegn skal følge dem, der tror: I mit navn skal de uddrive dæmoner, de skal tale med nye tunger, og de skal tage på slanger med deres hænder, og drikker den dødbringende gift, skal det ikke skade dem; de skal lægge hænderne på syge, så de bliver raske.« Disse sidste vers gælder dog næppe eller i almindelighed alle troende døbte.

at du skal føre et nyt liv og holde op med at synde. Det rimer ikke, at være døbt og forblive i synden. Dåben er jo netop givet, for at borttage synden, så mennesket kunne blive fromt og *vokse i gode gerninger.*" (Luthers kursivering.)

Så glem da alt om det, Luther skrev i 1521 til Melanchthon om at "synde frejdigt" og at "så længe vi er her i livet, så kan vi ikke undgå at synde." Ja, så længe vi er i " huden " er og *forbliver* vi uforbederlige syndere...

Et mere eklatant eksempel på hvorledes Luther i et og samme skrift - også om dåben - argumenterer for diametralt modsatte synspunkter, finder man i hans skrift fra 1528, *'Om gendåben. Et brev fra Martin Luther til to præster.'* Bortset fra, at Luther – og med ham Melanchthon, Luthers pennefører i DAB – holder fast i, at alle børn, der fødes på naturlig måde, fødes med Adams synd, *arvesynden*, og dermed fra starten er dybt og uløseligt fortabte for synden, henviser han i denne tekst *på den ene side* til Skriften i Salmernes bog, 106, 37, om

"hvordan jøderne ofrede deres sønner og døtre til afguderne og på den måde udgød uskyldigt blod. Hvis der, som teksten siger, var uskyldigt blod, så har børnene naturligvis været rene og hellige, hvilket de ikke har kunnet være uden Helligånd og tro, [desuagtet, at de ikke var døbt etc., min kommentar]. Ligeledes med de uskyldige småbørn, som Herodes lod myrde (Matt. 2, 16), [...] alligevel var hellige og salige. Og Kristus siger i Matt. 19, 14, at Himmeriget tilhører de små børn til. [...] derfor må der være tale om de samme små børn, når han siger: "Himmeriget hører sådanne til" og: "Deres engle i Himmelen ser altid min himmelske faders ansigt" (Matt. 18.10). Han lærer jo også i det følgende, at vi skal blive som små børn. Men hvis sådanne små børn ikke var hellige, havde han sandelig givet os et dårligt forbillede, som vi skulle ligne. Så skulle han ikke have sagt: I skal blive som de små børn, men snarere: I skal blive anderledes end børnene." (ibid. s. 60 – 62).

Og *på den anden side* siger Luther, nogle "punktummer længere fremme", at "De (børnene) kommer fra Den gamle Pagt til Den nye Pagt, på hans egne ord (Mark. 10, 14; Luk. 18, 16): Lad de små børn komme til mig; dem må I ikke hindre, thi Guds rige hører sådanne til.", For, som Luther **nu** argumenterer: "Sådanne børn kommer til mig, siger han (Jesus), *dem* tilhører Guds rige. For derved at *de bringes og kommer til Kristus*, bliver de så salige, at han omfavner dem, velsigner dem og *giver dem Guds rige.*" Dvs. det er først *efter*, at børnene er blevet bragt til Jesus og er blevet velsignet af ham, at Guds rige tilhører dem. – Med andre ord: slutningen for Luther er, før som nu, at først når de bliver *barndøbt* til Kristus i kirken, er Guds riget deres.

Disse eksempler på, at Luther, alt efter formål lige gerne med kraft argumenterer for sine grundlæggende overbevisninger og begreber (som beskrevet i DAB's artikler) som de stik modsatte, gør det vanskeligt at diskutere, hvad Lutherdommen går ud på. Man vil altid kunne blive mødt af sin modpart med den indsigelse, at det slet ikke var det, Luther havde sagt eller ment, men noget helt andet; ja, faktisk det stik modsatte!

Den kritik jeg har rettet her imod Luthers teologi, og den rolle hans personlige problemer³⁸ har spillet for hans krampagtige fastholdelse af dogmerne om arvesyndsynden, den dobbelte udgang,

³⁸ Cf. beskrivelsen heraf i masteropgaven, afsnit om Luther i 5.2 *Troens Primat i Lutherdommen*, s. 32-38. For en detaljeret beskrivelse af Luthers sygelige dødsangst og skræk for syndens fortabelsen, som ligger til grund for og gennemsyrrer hans teologi, se også – hvis du tør – Lars Sandbæk, "Gudsfrygt, fortabelsesangst og prædestinationens uhyggelige gåde – skitse til en kritik af Luthers teologi, s. 7-8." <http://nyhimmel.dk/wp-content/uploads/2022/05/Kritik-af-Luthers-teologi-LS-1-1.pdf>

prædeterminations- og forsoningslære, er jeg ingenlunde alene om, endsige den første til at påpege.³⁹ Kierkegaard skriver, ”jo mere jeg seer paa Luther, desto mere overbevises jeg om, at han var eet fortunlet Hoved” (SKS 21, 296, NB 10:78). Barrett (2015), uddyber Kierkegaards syn på Luther (ca. 1849) i dette sammendrag,

“ Kierkegaard feared that Luther’s notion of grace was partly an accommodation to his own anxiety, and objected that Luther had wrongly concluded that Christianity only exists in order to soothe and reassure a troubled soul. This fear of religious despair led Luther to embrace a highly selective hermeneutic that marginalized the imperatives of the gospels. ... In his later life Luther ended up validating spiritual mediocrity (SKS 25, 304, NB 29:12 / JP 3, 2546.)”

Denne Lutherske “validating spiritual mediocrity” gælder ifølge Kierkegaard i særdeleshed Luthers syn på Jesus som stedfortræder sonoffer, dvs. “det salige bytte”, hvorved vi ved Jesu lidelse og død ganske gratis overtager hans liv og syndsfrihed. Men også de eklatante misforhold mellem ordet om Guds kærlighed til verden i evangelierne og Lutherdommens påstand om Guds had til mennesket og Hans vrede over dets *ontologisk* uoprettelige syndighed, er til at tage og føle på. Kierkegaard nærmest *råber* sin afmagt ud over Luthers mis-repræsentation af NT:

”O, Luther, Du havde 95 Theses: forfærdeligt! Og dog i dybere Forstand jo flere Theses, jo mindre forfærdeligt. Sagen er langt forfærdeligere: der er kun een Thesis. Det nye Testaments Christendom er slet ikke til. Her er ikke Noget at reformere; det, det gjælder om, er at bringe Lys i en gennem Aarhundreder fortsat, af Millioner (uskyldigere eller skyldigt) øvet christelig Criminal-Forbrydelse, hvorved man kløgtigt, under Navn af Christendommens Fuldkommengjørelse, har lidt efter lidt søgt at franarre Gud Christendommen, faaet Christendom til at være lige det Modsatte af, hvad den er i det nye Testamente.”⁴⁰

Med kritikken af den danske folkekirkes Lutherske bekendelsesgrundlag og teologi med dets lære om Guds vrede og straffen for menneskets ontologiske synd, har det været hensigten så kort og klart som muligt at demonstrere dets absurditeter, skriftfordrejninger og begrebsmanipulationer - og samtidig som kontrast at fremhæve Jesu liv og forkyndelse, som i NT’s evangelier indvarsler den nye relation mellem Gud og mennesker; en relation der bygger på medmenneskelighed, barmhjertighed og buddet om næstekærlighed. Sådanne Lutherske tekstfordrejning og manipulationer genfinder man ikke overraskende også eksempler på i det af de danske biskopper nedsatte ’Fagudvalgs rapport om Dåb og Arvesynd’, som i forsøget på at ’luge ud’ i de ”for moderne mennesker” mest uforståelige forestillinger om disse sakramenter⁴¹, *samtidig* insisterer på at bevare DAB’s Lutherske synspunkter. Her er et par eksempler,

”Forestillingen om, at et menneske fra fødslen er syndigt og derfor i dåben bliver et Guds barn, har mange i dag svært ved at forstå meningen i og derfor også at forlige sig med. ... Faggruppen gør opmærksom på, at den

³⁹ Kierkegaards Lutherkritik, som der gives eksempler på i det følgende, er ikke ene-stående her i Dk; Grundtvigs er ikke mindre præcise.

⁴⁰ I Kierkegaard, S. (1855, 26. januar), *Øieblikket.*, citeret i Pia Sølvtoft, ”Kierkegaard, Luther, troen, tilegnelsen og samvittigheden”. *Dansk Teologisk Tidsskrift*, 80. årg., 2017, s. 13-29

⁴¹ Fagudvalgets kommissorium var bl.a. at lave ”En analyse og drøftelse af dåb og nadver evangelisk-luthersk forstået **for at besinde sig på den lutherske arv i en nutidig sammenhæng og praksis**” (min kursivering).

reformatoriske *radikalisering* af syndstanken *rummer muligheder*, der peger videre end forestillingen om synd som et arvet, oprindeligt fordærv. Luther og reformatorerne forstod ikke synd som et fordærv i menneskets 'natur', men som *fortegn* for alt menneskeligt. Det er grunden til, at synden ifølge Luther også forbliver efter dåben." (ibid. s. 29, kursivering er min).

Ifølge Jesu egne ord tilhører Guds rige allerede det lille barn, og er derfor allerede Guds barn, inden det er blevet døbt. At foreslå, at den reformatorisk-Lutherske radikalisering af 'syndstanken' rummer muligheder, der peger videre end forestillingen om synd som et arvet, *oprindeligt* fordærv, med den begrundelse, at synden blot er et *fortegn* for alt menneskeligt, ophæver imidlertid ikke modsigelsen. Det er blot en anden måde at sige, at synden er menneskets natur. Dertil kommer, at dette forsøg på at formilde "den reformatorisk-Lutherske radikalisering af 'syndstanken'" er i strid med formuleringerne af selv samme 'syndstanke' i DAB art. 2 om arvesynden. Det er en ommer.

En anden 'vinkel' på dåbens nødvendighed er ifølge Fagudvalget at se den som buddet eller dåbsbefalingens *nødvendighed*, "en tanke der også findes hos Luther i fx Den lille katekismus". Nu eksisterer der som sagt ingen *Dåbsbefaling*, men en *Missionsbefaling*, (Matt. 28, 18-20), som er den opstandne Kristi sidste ord til disciplene:

»Mig er givet al magt i himlen og på jorden. Gå derfor hen og *gør* alle folkeslagene til mine disciple, idet I døber dem i Faderens og Sønnens og Helligåndens navn, og idet I lærer dem at holde alt det, som jeg har befalet jer. Og se, jeg er med jer alle dage indtil verdens ende.« (ibid.)

Disse ord lader sig ifølge Fagudvalget tolke i overensstemmelse med Luthers "tanke", at "i Kristus har Gud givet sit løfte om frelse til mennesket og givet det en *forpligtelse* til at døbe", og at der med dåben er tale om den 'frelsenødvendighed', "som er givet med Kristi ord i Matt." Det er, tilføjer Fagudvalget, "en fortolkning af dåben, der fastholdes i mange kirker". Javel, men det *gør* den ingenlunde til en tolkning, der på nogen måde kan læses ud af Kristi ord i "Matt", dvs. i *Missionsbefalingen*. Derimod repræsenterer den Luthers særegne "vinkel" på dåbens nødvendighed, der følger af hans overbevisning om arvesyndens "*fakticitet*".

I et sidste eksempel fra "Fagudvalgets overvejelser", siges det, at dåbens

"... syndsforladelse i luthersk teologi fortolkes *som andet end* en reparation af arvesyndens fordærv. ... [Snarere er den] *en befrielse* til et nyt fællesskab med Gud og mennesker. Også i livet efter dåben modsvarer "den blivende synd" eksistentielt set menneskelige erfaringer af skyld, skam, angst, tvivl, splittelse, isolation m.m., der opstår i menneskets forhold til Gud, sig selv, omverdenen og de andre – uden at synden, ligesom tro og tillid, *lader sig entydiggøre* i Luthers teologi." (ibid. s. 33).

Ja, det skriver de faktisk – og på den baggrund forstår man Fagudvalgets afsluttende vurdering:

"der er behov for nye tilgange til syndslæren, der kan åbne syndsbegrebet, så det også evner at knytte an ved moderne menneskelige erfaringer af skyld, skam, fortvivlelse, isolation m.m." (op.sit.)

Men det er langt fra gjort med det. Kirken kender ikke sin besøgstid, hvis den ikke kan indse behovet for en total *Kristen* Evangelisk nyformulering af sit bekendelsesgrundlag og den længsel, der faktisk eksisterer hos mennesker *til alle tider*, efter hvad sande kristne menigheders fællesskaber naturligt ville kunne tilbyde. Uden en sådan nyformulering, der *gør* op med menneskets opfattelse af sig selv som en

invasiv art her på jorden, og som i stedet vil kunne danne grobund for fremvæksten af den helt nødvendige solidaritet, respekt og visdom blandt mennesker og med jorden og dens skabninger, er det vanskeligt at se noget håb om, at vi sammen kan løse klima-, den globale økonomis uligheds- og miljøkrisernes ufatteligt komplekse problemer.

I en af sine berømte forelæsninger afholdt i efteråret 1899 og foråret 1900, siger den tyske teolog von Harnack,

” How often and often in the history of religion has there been a tendency to do away with some traditional form of doctrine or ritual which has ceased to satisfy inwardly, but to do away with it by giving it a new interpretation. The endeavour seems to be succeeding; the temper and the knowledge prevailing at the moment are favourable to it – when, lo and behold! the old meaning suddenly comes back again. The actual words of the ritual, of the liturgy, of the official doctrine, prove stronger than anything else. If a new religious idea cannot manage to make a radical breach which the past *at the critical point* – the rest may remain as it is – and procure itself a new “body”, it cannot last; it disappears again. There is no tougher or more conservative fabric than a properly constituted religion; it can only yield to a higher phase by being abolished. No permanent effect, then, could be expected in the apostolic age from the twisting and turning of the law so as to make room for the new faith side by side with it, or so as to approximate the old religion to that faith. Someone had to stand up and say “The old is done away with”! (von Harnack, 1901/2010).

von Harnacks ord giver mindelser om Jesu advarsel om, hvad der sker, når man hælder ny vin på gamle lædersække: ... " så sprænger vinen sækkene, og både vin og sække ødelægges. Nej, ung vin på nye sække!« (Mark. 2.22).

Måske vil det være en ide, om den nye biskoppelige kommission - om kirkens bekendelsesgrundlag - besinder sig på, hvad det er, Jesu nye vin vil sige til os; dvs. hvad det f.eks. betyder, når Jesus siger, at ”Guds rige allerede er spredt ud over jorden; at ”Guds rige er midt iblandt jer”, ... og ... ”er i jeres hjerter – men I ser det ikke”; eller hvad Jesus siger om at *tro*; i særdeleshed det, han siger om, at tro på ham er at *elske* ham; med andre ord, at tro og kærlighed er synonyme. (jf. Johs. 14 , ”Elsker I mig, så hold mine bud”, etc.). Eller hvad det betyder, at Jesus er *sandheden, vejen og livet*. Men også hvad det vil sige, at Jesus er *i* denne verden, men ikke *af* denne verden. Eller hvad det indebærer når Jesus siger, at ”den der tror på mig, han skal også gøre de gerninger, jeg gør, ja, gøre større gerninger end dem.” (Johs 14). Dvs. hvad vil det sige at *følge* Jesus, som hans talrige opfordringer lyder, og *leve* et kristent liv som hans disciple, her og nu? Med andre ord: måske er det på tide, at vi hver især og sammen besinder os på, hvordan vi i hjerte, krop, sind og sjæl kan blive de nye *vinsække*, der rummer Jesu nye vin. Sådant - som der bedes om i en af vore fineste nadverbønner - at " vi må vokse i kærlighed for at vi med alle dine troende må blive ét i dig, ligesom du er ét med Faderen. ”

Disse og flere spørgsmål vil blive belyst og vil der søges *inspiration* til svar på i de følgende afsnit om de oldkristne kirkefædres teologi og kristendomsopfattelse - fra ca. 170 – 250 e.kr. – som *Theologia Germanica's* NT-nære teologi og praksis har sine rødder i. Ikke at de vil give svarene herpå, men netop *inspiration* til svar herpå.

Men et vigtigt skridt på vejen hen imod at gøre os modtagelige for denne inspiration *nødvendiggør*, at der luges ud i nogle af Luthers misopfattelser, fejlfortolkninger og fejlцитater af Paulus' skrifter, som står i vejen herfor. Det vil blive forsøgt i det næste afsnit: 6.2 *Intermezzo med Paulus*."

6.2 Intermezzo med Paulus

“Someone had to stand up and say “The old is done away with”! “ (von Harnack, op.cit.) - Og den, der ifølge Harnarck rejste sig og proklamerede, at “Det gamle er forbi”, var Paulus.

Næsten, må det tilføjes, men ikke helt. Paulus (10 e.Kr. - 64 e.Kr.) betragtes med rette som kirkens første teolog, og hans indflydelse på kristen teologisk tænkning er betydelig. Han blev *kaldet*⁴² til at forkynde ’evangeliet’ om Jesus til hedningene (dvs. til ikke-jøder) i Grækenland, Tyrkiet og Lille Asien og lagde dermed grunden til, at den jødiske “Jesus-bevægelse” blev til verdensreligionen kristendommen. I sine breve til de menigheder, han besøgte og var med til at grundlægge, vejledte han om kristentroen og livet som kristen, og han er den første, der giver skriftlige vidnesbyrd om forholdet mellem den kristne og den opstandne Kristus, og hvad det vil sige at være kristen. (Kor 1, 42-49).

Paulus var uddannet som “skriftklog” (farisæer), og forfulgte med nidkærhed de Jesus-troende – indtil Kristus åbenbarede sig for ham, da han var på vej til Damaskus. Ved den lejlighed blev han overbevist om, at Jesus virkelig var *Messias*, Guds søn. Men der gik tre år før han besøgte menigheden i Jerusalem⁴³ – af hvem han, som han siger, lærte alt det, han ved om Kristi liv, undervisning og gerning. Hans breve fortæller af gode grunde kun sparsomt om Jesu liv og færd. Oplevelsen af mødet med Kristus betragter han som et direkte kendskab til Kristus og som fyldestgørende for sin autoritet som hans apostel (1Kor 15:3-8 og Gal1:11-24). Hans mest udførlige beskrivelser af hændelser fra Jesu liv og gerning er om nadverindstiftelsen (1 Kor 11:17-34), Jesu død og opstandelse (1 Kor, 15) og om dåben.

Det NT’s evangelier eksisterede endnu ikke i Paulus’ levetid, så når han i sine breve skriver, at han henviser til “Skrifterne”,⁴⁴ - er der tale om GT’s skrifter om “Loven og Profeterne”. Og det er fra disses skrifter og profetier, hans udlægning af Kristi “stedfortrædende offerdød” stammer, der *efter* det fjerde og femte århundrede skulle blive grundstenen i den kristne teologis trosbekendelser. En udlægning, Paulus beskriver således i brevene til menighederne i hhv. Rom og Korinth,

“Alle har syndet og har mistet herligheden fra Gud, og ufortjent gøres de retfærdige af hans nåde ved forløsningen i Kristus Jesus. Ham gjorde Gud ved hans blod til et sonoffer ved troen for at vise sin retfærdighed, fordi han havde ladet de tidligere synder ustraffede, dengang han bar over med dem, for i den tid, der nu er inde, at vise sin retfærdighed ... og gør den retfærdig (dvs. *skyldfri*), som tror på Jesus. (Rom.3, 23-26).

Og

“Jeg overleverede jer nemlig først og fremmest, hvad jeg også selv har modtaget: at Kristus døde for vore synder efter Skrifterne⁴⁵, at han blev begravet, at han opstod på den tredje dag efter Skrifterne.”⁴⁶(1. Kor. 15, 1-2)

“Er nogen i Kristus, er han en ny skabning. Det gamle er forbi, se, noget nyt er blevet til! Men alt dette skyldes Gud, som *forligte* os med sig selv ved Kristus og gav os *forligelsens* tjeneste ... Vi beder på Kristi vegne: Lad jer forlige med Gud! Ham, der ikke kendte til synd, har han gjort til synd for os, for at vi kunne blive Guds retfærdighed i ham.”, (2. Kor, 17 – 21.)

⁴² Apg. 9; mere herom om lidt.

⁴³ Han mødtes med apostlene Kefas og Jacob, Jesu bror (Gal. 1, 18 – 19). Fjorten år senere møder han Jacob og Johannes og andre brødre i Jerusalem (Gal. 2, 1-10).

⁴⁴ i 1. Kor 15, 1-5,

⁴⁵ Esajas, 53.

⁴⁶ Notabene! Hverken i Esajas 53 eller andre profetier i GT er der paralleller til Jesu Kristi *opstandelse* fra de døde. Det er forståeligt; tanken om at et dræbt stedfortrædende sonoffer – dyr eller menneske – genopstår, er ikke let at forstå eller formidle; ja, et sådant sonoffer, hvorpå hele menneskehedsens synder er kastet, ville som genoplivet være indbegrebet af et monstrøst monster – ifølge GT’s logik .

Disse citater om Guds ufortjente 'forligelse' (dvs. oprejsning, bod, forsoning) over det syndige folk, har klare referencer til 2 og 3 Mosebøgernes tale om bringe "Synd – og Brændoffer" til alteret, for at gøre *forligelse*,

"... den gave, han bringer ... Han skal bringe det hen til indgangen til Åbenbaringsteltet for at opnå velbehag for Herrens ansigt. Han skal lægge sin hånd på brændofferdyrets hoved. Det bringer ham Herrens velbehag og skaffer ham soning," (3 Moses, 1-1-4).⁴⁷

Selvom man kan finde steder i GT's profetier, der som hos Esajas og i Mosebøgerne er eksempler på uskyldige sonoffer, der nedværdiges og pines til døde for vores synder, så henviser Paulus aldrig direkte til hvilke, det er – ligesom Jesus øvrigt heller ikke gør det de meget få steder, han taler om ikke bare sin død, men også sit liv og gerninger som noget der "sker" ifølge profeterne. Hvad Paulus og Jesus mener med, at 'det' sker "efter skrifterne" eller til "opfyldelse af skrifterne" er, at det er noget, Gud har bestemt og ønsket - med andre ord: det sker i overensstemmelse med Guds vilje og ønske.⁴⁸

Men også Jesu disciple⁴⁹ forsøgte at finde en form for beroligelse og forklaringer på den for dem fuldstændigt ufattelige nedværdigende og grufuldt pinagtige død, deres elskede Herre og Mester måtte lide - ved at ty til GT's skrifter og profetier om den 'messianskes' stedfortrædende sonofferdød. Der var ingen andre "skrifter" at gå på jagt i efter en forklaring. For NT's evangelier med Jesu egne ord om den sag fandtes ikke da "Jesus-bevægelsens" tidlige menigheder dannedes.

Men den gammeltestamentlige tale om Guds vrede, hans straf og krav om sonoffer, som end ikke frelser mere end en forsvindende del af hans syndige skabninger, var fuldstændig fraværende hos Paulus og de græske kirkefædre, som grundlagde kirken og udviklede de første teologiske systemer. De græske kirkefædre læste Paulus og forstod, at han prædikede *alles* frelse, (Sandbeck, 2021).

Her var, hvad de forstod: Ifølge 1. Mosebogs skabelsesberetning er mennesket kronen på Guds skaberværk, det er det helt igennem *gode*, og for Gud såre velbehagelige. Det *gør*, indrømmet, samtidig det onde til en gåde. Tilsyneladende. Men, det ondes mulighed findes allerede i Paradis i skikkelse af slangen - og dog er det igennem Adam og Eva, at det onde kommer ind i verden.⁵⁰ Syndefaldsdramaet beskriver, ja, tildeler det ondes uforklarlige begyndelse i *mennesket* – og dermed ind i skabelsens oprindelige bestemmelse af det *gode*. En ondskab, der fra Adam blev udbredt til alle mennesker. Dog ophæves det onde, *synden*, ifølge Paulus, af den anden Adams (Jesu) *nåde*,

"For ligesom de mange blev syndere ved det ene menneskes ulydighed, sådan skal også de mange blive retfærdige ved én enestes lydighed. Men loven kom til, for at faldet skulle blive større; og blev synden større, er *nåden blevet så meget desto større*, for at nåden, ligesom synden har hersket i og med døden, skal herske ved retfærdighed til evigt liv ved Jesus Kristus, vor Herre". (Rom 5: 19-21)

Med andre ord, den første Adams generaliserede *fald* generaliseres til *nåden* i den anden Adam, Jesus Kristus, menneskesønnen, som Gud lod komme til jorden. Ja ikke nok med det; i den kristne syndslære – hvis der da overhovedet er en sådan - overgår den anden Adams *nåde* "så meget mere" den første Adams *fald* - som Paulus siger i citatet ovenfor.

⁴⁷ Se også 3 Moses, 9.7. og 2Mos.30.10

⁴⁸ Paulus forsøger ved forskellige lejligheder, beskrevet i APG, at påberåbe sig åbenbaringer, hvor Gud har talt direkte til ham og andre om sin vilje og ønsker, men det faldt slet ikke i god jord, jfr. f.eks. Paulus forsvarstale i Jerusalem, Apg. 21.

⁴⁹ I Apg og i Peters og Johannes'. Breve.

⁵⁰ I 1. Mosebog 3, 5, siges det, "Men Gud ved, at den dag, I spiser af den (frugten fra Kundskabens Træ), bliver jeres øjne åbne, så I bliver som Gud og kan kende godt og ondt".

Men det var historien om Jesu stedfortrædende sonofferdød, som Augustin og med ham Luther tog med sig fra Paulus - og som Luther dertil føjede Augustins arvesynds- og prædestinations lære om den dobbelte udgang, som kom til at spille en så tragisk rolle for den tidlige middelalders trosbekendelser - en rolle, den stadigvæk spiller inden for den danske folkekirkes, jfr. følgende citater,⁵¹

” Paulus taler tydeligt om Kristi død som et sonoffer i vores sted. [...] Han er det fuldkomne offer, der én gang for alle soner synden, (lige)som de gentagne ofringer i templet. ... Ikke mindst i Andet Korintherbrev, kapitel 5, fremføres det umisforståeligt at ... *han kom til verden for at dø.*⁵² Det er Det Nye Testaments vidnesbyrd som en opfyldelse af profetierne. Og hans død var en fuldendelse og opfyldelse af hele Det Gamle Testaments samlede og overordnede vidnesbyrd. ... *Kirken er ikke bygget på evangeliernes vidnesbyrd om Jesus, men på Bibelens ord. [sic!]* Og Den Augsburgske Bekendelses paragraf 4 om retfærdiggørelse af tro kunne næppe formuleres så stærkt og præcist, hvis man på forhånd udelukkede Paulus fra at levere dokumentation herfor.”
kursiv og udbrud er mine).

Men hvilken dokumentation *kunne* Paulus dog levere herfor? Dvs. dokumentation for, at ”Vi mennesker gøres retfærdige blot ved at tro på Jesus, han som blev gjort til synd for os.” (DAB, art. 4). Tværtimod er det, som citatet ovenfor viser - og som kirkefædrene forstod - fuldstændigt imod Paulus’ forståelse af Jesu Kristi mission og forkyndelse.

For det første har Paulus aldrig i de kilder, der er tilgængelige for os, nemlig i brevene han skrev til menighederne, som han grundlagde i de udstrakte landområder omkring den nordlige del af Middelhavet, givet *uimodsigeligt* udtryk for, at Jesus ved sin død ”tog skraldet for os” og kvit og frit gjorde os syndfrie; ja, at ”han tilmed også klæder og smykker os med sin uskyld og renhed” ... og bibringer os sin ”retfærdighed og liv” – *hvis vi blot tror på ham.* (Luther 1740, op. cit., WA 49, 124.)

Hvis man læser Paulus’ breve til menigheden og Apostlenes Gerningers beretning om hans forkyndelse, er Paulus ikke synderligt optaget af *frelsen* fra synden, ej heller af *syndens* bekomst her i livet eller efter døden - sådan som den af synden angstmartrede- og fortabelsesskræmte forfatter til DAB var det. Essensen i det, Paulus forkynder - og som gælder for ”græker og jøde, omskåret og uomskåret, barbar, skyte, træl og fri” (Kol. 3, 11) dvs. for *alle* mennesker, *ethvert* menneske – er, at med Jesus Kristus indvarsledes en ny pagt mellem mennesker og Gud; en pagt, hvorved mennesket *løskøbes* fra den gamle pagt, ”så vi ikke længere er trælle for loven og profeterne”. Og, som Paulus pointerer i samtlige breve: Med denne ny pagt, Jesu Kristi Lov, er loven opfyldt i det ene bud: ”Du skal elske din næste som dig selv. Kærlighed er lovens fylde”. (Gal. 5, 15 – 18). I praksis betyder det, at ”I skal iføre Jer inderlig barmhjertighed, godhed, ydmyghed, mildhed, tålmodighed. Bær over med hinanden og tilgiv hinanden, hvis den ene har noget at bebrejde den anden. Som Herren tilgav jer, skal I også gøre. Men over alt dette skal I iføre jer kærligheden, som er fuldkommenhedens bånd. Kristi fred skal råde i jeres hjerter”. (Kol. 3, 12-16).

At gå *Vejen*, som han kalder omvendelsen til den nye pagt mellem Gud og mennesket, går igennem ”at aflægge sig det gamle menneske, som hører til ens hidtidige levned og det legeme, der ligger under for synden;⁵³ at fornyes i sind og ånd og iføre sig det nye menneske, *skabt i Guds billede*. Denne *åndens* frugter er: Kærlighed, glæde, fred, tålmodighed, venlighed, godhed, trofasthed, mildhed og selvbeherskelse. For

⁵¹ Jørgen Jørgensen, sognepræst og formand for Menighedsfakultetet. Kristeligt Dagblad 2014-05-07.

⁵² Det er godt nok en temmelig ”summerisk” gengivelse af Paulus’ forkyndelse om Jesu raison d’être; men *så* ’forrykt’ var Paulus altså ikke!

⁵³ Kødets gerninger er: ”utugt, urenhed, udsvævelse, afgudsdyrkelse, trolddom, fjendskaber, kiv, misundelse, hidsighed, selviskhed, splid, kliker, nid, drukkenskab, svir og mere af samme slags.” Gal 5, 19-21.

de, som hører Kristus Jesus til, har korsfæstet kødet sammen med lidenskaberne og begæringerne. Lever vi i Ånden, skal vi også vandre i Ånden. (Gal, 5).

Paulus taler her til det enkelte menneske – ikke til folkeslag, nationer, kulturer, stammer eller sekter. F.eks. det jødiske folk, som er ”under loven” og dens bud og forskrifter. Og det gælder for ethvert menneske, at det kan blive Jesu Kristi discipel, uanset, hvem det er og hvor det kommer fra – om de er Jøder, Grækere, ikke-jøder eller hedninger.⁵⁴ For ”Kristus er *alt og i alle*”, (Kol. 3, 12). Her gælder kun én ting: At man *tror* på, at Jesus Kristus er Guds søn, udsendt i hans navn; – en tro, *notabene*, der indebærer en omvendelse og *transformerende* overgivelse til Jesus Kristus i ånd og sjæl. Som det siges i citatet ovenfor: at leve i ånden er at afføre sig sit gamle menneske og iføre sig det i ånden fornyede menneske, der ikke ligger under for synden, men er skabt i Guds billede (Rom. 6).

Som Paulus siger til Galaterne, ”Før troen kom, blev vi bevogtet under loven og spærret inde, indtil troen skulle åbenbares ... loven var vores opdrager, indtil Kristus kom ... Men efter at troen er kommet, er vi ikke længere under en opdrager. For I er alle Guds børn ved troen, i Kristus Jesus. Alle I, der er døbt til Kristus, har jo ikklædt jer Kristus. I er alle én i Kristus Jesus. (Gal. 3, 23-29). Og til menigheden i Korinth siger han, ”Ved I ikke, at I er guds tempel og at Guds ånd lever i jer. Guds tempel er helligt, og det tempel er I. (1 Kor. 3, 16-17).

Med andre ord, når Paulus i sin belæring siger, at mennesket frelses ved troen *alene*, betyder det, at det ikke fordrer andet end at være *menneske*. Men, som det også fremgår, så indebærer det *at tro* for Paulus at gå Vejen gennem den *kenotiske* omvendelse til transformationens *metanoia*, hvor *erfaringen* om Guds ånd lever i én.

Men når nu Paulus på så mange måder gør opmærksom på, at med Messias, Guds søns kommen til jorden, indvarsles der en ny tid med en helt ny pagt mellem Gud og mennesker, en kærlighedspagt, der afgørende bryder med - og ikke blot er en videreførelse af den jødiske religion med dens hundredvis af uopfyldelige skam- og synds-producerende påbud til ’behag’ for en streng, straffende og hævngherrig Gud - men om en radikal ny religion; *hvorfor* henviser Paulus da så ofte, for ikke at sige hele tiden til netop jødedommens skrifter med dens love og profetier? En oplagt mulighed kunne være, at om end det var (og er) umuligt i ord, der dækker at beskrive omvendelsens saliggørende overgivelse til Jesus Kristus, så findes der i Toraens dels løfter om netop en frelsende *messiansk* fremtid og dels *ord*, f.eks. i salmes bog, der beskriver troens salige forening med Gud.⁵⁵ I mangel af NT’s evangelier, hvori alt dette fremgår så klart, må Paulus ty til GT’s skrifter, der er velkendte for de mennesker, han oplærer i Kristendommen.

Men det er ikke desto mindre bemærkelsesværdigt, at Paulus - der ikke som de andre apostle havde fulgt og overværet Jesu forkyndelse og set hans undere og gerninger - i sin undervisning igen og igen pointerer, at i kristendommen findes der kun et eneste bud, som samtlige andre er indeholdt i: ’du skal elske din næste som dig selv’ - og dermed præcist rammer det mest centrale budskab i Jesu Bjergrædikkens

⁵⁴ Med andre ord, med Paulus’ udbredelse af kristendommen i de græske og romerske besiddelser, ’befriede’ han det nye evangelium fra jødedommen.

⁵⁵ Jfr. f.eks. også de bevægende ord i Jobs bog (19, 25 – 27), da han forladt af alle sidder i sølet fuldstændigt ribbet for alt (i noget, der giver mindelser om den kenotiske aflæggelse af ”det gamle menneske”): ”Dog ved jeg, at min forløser lever, til sidst skal han stå frem på jorden. Når min hud er skrællet af, når mit kød er tæret bort, skal jeg skue Gud; ham skal jeg skue, ham og ingen anden skal mine øjne se. Mit indre fortæres af længsel”. Det er ord om både håb og længsel efter noget, der vil ske, og - som paradoksalt nok samtidigt *sker*.

saligprisninger. Og det er – modsætningsvist - direkte opsigtsvækkende, at Luther, der *havde* adgang til og selv havde oversat NT's evangelier til tysk, som det første i Den Lille Katekismus om Kristendommens rette lære, fremhæver og ”digterisk” nyfortolker Moselovens 10 bud - og *ikke* Jesu egne ord i Bjergprædikenen og saligprisningerne. Der hvor Jesus modstiller *Lovens* bud med et: ...”men *jeg* siger” ... at det er *ydmøghed*, der åbner hjertets længsel efter dets iboende kærlighed til Gud; at det er derfra kærlighed til næsten har sin oprindelse og sit udspring, og er det eneste, der i *praksis* bevidner kærligheden til Gud. Og at dét er grunden til, at Jesus *sidestiller* kærligheden til Gud med kærligheden til næsten: at det er de fattige i ånden og de, der hungrer og tørster efter retfærdighed, som er fredsskabende og barmhjertige; og de rene af hjertet, som skal se Guds rige.

Det er derfor endnu mere besynderligt, at både den Lille Katekismus og den Augsburgske bekendelse har betydeligt flere henvisninger til GT's skrifter og profetier, end til Jesu egne ord, som de er gengivet i NT – og da i særdeleshed hans ord om Guds evige riges *alle-steds-nærvær*, samt Hans ord om sin egen død og opstandelse.⁵⁶

Men i modsætning til Luther, havde Paulus jo selv *mødt* den opstandne Jesus Kristus – som den, der ikke er langt væk, højt oppe i himlen, siddende ved Guds Faders højre hånd etc. - men i hans *levende nærvær* på vejen til Damaskus. Et møde, der ifølge den i det 19. århundrede berømte tyske teolog, Wellhausen betyder, at det blev Paulus' helt specielle opgave at “transform the Gospel of Jesus Christ, so that the Gospel is no longer a *prophecy of the coming* of the kingdom, but *its actual fulfilment* by Jesus Christ. Med andre ord: at Guds riget allerede er her - og mest af alt i jeres *indre*, i jeres *hjerter*.”⁵⁷ Og Wellhausen fortsætter,

In his (Paulus') view, accordingly, redemption from something in the future has become something *which has already happened* and is now *precent*. He lays far more emphasis on *faith* than on *hope*; he anticipates the sense of future bliss in the present feeling of being Gods son. He ... already leads the new life on earth.” (Citeret fra Harnarck, op.sit. s. 178).

Paulus bruger gang på gang ordet *lyset* som billede på Jesus Kristus; det *evige lys*, som kom til Jorden; som oplyser den og fik den til at se anderledes ud. For det var med det lys, at Guds rige og *evigheden*, trådte ind i *tiden* - i timeligheden. Det var det Rige, der kom til den ydmyge, den fattige i ånden, den rene i hjertet - og *fornyede* dem, og gjorde dem til frie, glædesfyldte fredsskabere. Men endnu vigtigere, det var, med Harnacks udtryk: Nøglen, der lukkede op for meningen og målet med *livet*. (Harnack, op.cit. s. 62). At det var Jesu Kristi centrale budskab om, at menneskeheden og dets liv er *rodfastet* i Evigheden. Den Jesus, der siger, “Glæd dig ikke over at ånden er underlagt Gud, men glæd dig over at dit navn er indskrevet i himlen”⁵⁸ (ibid., s. 66). For Paulus er det altafgørende i Jesu evangelium og religion *bevidstheden* om, at vi er i sikkerhed hos Gud. Ikke ved nogen særlig følelses *transcendens* eller *store gerninger*, er det, at *jeg, du* og *enhver* af os hviler såvel i tid som i evighed i Guds faderlige omsorg.⁵⁹

⁵⁶ Det er værd at bemærke, at i GT's profetier, hvori Messias, Guds søns kommen til verden forudsiges, står der intet sted om hans *opstandelse* fra de døde. En sådan opstandelse indeholdt ingen af profetierne noget som helst om.

⁵⁷ Jf. Luk. 17, 20-21: ”Da farisæerne spurgte Jesus, hvornår Guds rige kommer, svarede han: »Guds rige kommer ikke, så man kan iagttage det; man vil heller ikke kunne sige: Se, her er det! eller: Se dér! For Guds rige er midt iblandt jer”. Ja, det er inden i jer, jeres hjerter ... etc. Med det menes, at det findes i og gennemsyrrer alt – i *himlene* og på jorden.

⁵⁸ Luk. 10, 20 – 21, oversat fra *King James Bibel*.

⁵⁹ Jf. Rom. 8, 15-17: ”I har jo ikke fået en ånd, som giver trællekår, så I atter skulle leve i frygt, men I har fået den ånd, som giver barnekår, og i den råber vi: Abba, fader! Ånden selv vidner sammen med vores ånd om, at vi er Guds børn. Men når vi er børn, er vi også arvinger, Guds arvinger og Kristi medarvinger, så sandt som vi lider med ham for også at herliggøres med ham.

At menneskets liv er rodfæstet i Evigheden, betyder ikke, at vi og vor krop aldrig dør. Det ville være absurd at hævde. Eller at hævde at med sin død og opstandelse har Jesus overvundet vores død – den er så at sige blevet afskaffet. Den måde 'mysteriet' om Jesu Kristi liv, død og opstandelse blev forstået, var, ifølge Harnack, at uanset hvad der skete ved graven, så blev graven i Josefs have,

"the birthplace of the belief that death is vanquished, that there is an eternal life. ... [On the certainty of] the resurrection and of life eternal which is bound up with the grave and on the conviction that *Jesus lives*, we still base those hopes of citizenship in an Eternal City, which makes our earthly life worth living." (ibid. s. 162).

For de tidligste disciple og kirkefædre vidnede Jesu død og opstandelse om den umådelige styrke i hans lydighed, troskab og forening med Faderen, som besejrede alt. Og ja, den vidnede *også* om, at Gud *ikke* overgav Jesus til døden, men at han lever,

"as the first-fruits of those who have fallen asleep"⁶⁰. It is not by any speculative ideas of (Plato's) philosophy, but by the vision of Jesus' life and death and the feeling of his imperishable union with God that mankind, as far as it believes in these things, has attained to the certainty of eternal life for which it was meant, and which it dimly discerns: eternal life *in time* and *beyond time*."⁶¹ (ibid. s. 163).

Ifølge Paulus' breve og Apostlenes Gerninger, er dét at være Guds barn og at være *givet* ånden, at være Jesu disciple – det er simpelthen både begyndelsen og slutningen. For forfatterne til begge, Paulus og Lukas, var det deres bevidsthed om, at den kristne religion ikke kunne være den højeste og ultimative religion, *medmindre* den førte et hvert individ ind i en umiddelbar og levende forening med Gud. Med Harnacks ord var det ifølge Paulus' breve og skrifterne i Apostlenes gerninger ... "This mutual union of a full obedient subjection to the Lord with freedom in the Spirit [which was] the most important feature of this religion and a seal of its greatness. (ibid., s. 165-166)

Hverken Jesu disciple eller Paulus mente, at Jesu budskab var at livet i verden skulle *forsages*. Men ... i verden er der tre *fejnder*, som Jesus befaler udryddet. Det er mammon⁶², afhængighed af enhver art⁶³ og selvished. De er '*mørkets*' *magter*, og skal bekæmpes – ikke ved flugt eller benægtelse – men ved bevidsthed om dem og i kamp for at udrydde dem, indtil de er udslettet. Paulus lader forstå, at ingen kan påstå at være forløst, uden at det *bevidnes i praksis*; og ingen kan regne med forløsning eller tilgivelse for synd og syndefrihed, dersom hadet til synden og efterligningen af Jesus Kristus er fraværende.

Ikke desto mindre får man det indtryk fra Paulus' korrespondance, at han selv er meget lidt optaget af 'synden' eller 'frelsen fra synden' – endsiges, at hans samvittighed var plaget af anger og pine over hans syndighed - eller af rædsel ved tanken om, at den skulle føre til hans evige fortabelse. Faktisk tværtimod.

⁶⁰ Harnack henviser til 1 Kor. 15, 20-22: Men nu er Kristus opstået fra de døde som førstegrøden af dem, der er sovet hen. Fordi døden kom ved et menneske, er også de dødes opstandelse kommet ved et menneske. For ligesom alle dør med Adam, skal også alle gøres levende med Kristus.

⁶¹ Som i 1 Kor. 13, 12: "For now we see through a glass, darkly; but then face to face: now I know in part; but then shall I know even as also I am known.

⁶² Jf. "du kan ikke tjene to herrer"

⁶³ Den der vil følge mig skal forlade sin far og mor, broder og søster etc.

Et frisk blik på hans skrifter viser, at Paulus var udrustet med en i vore dages øjne endog særdeles ”robust” samvittighed. Sådan skriver Krister Stendahl (1963, s. 200) i sin skelsættende artikel, hvori han sætter spørgsmålstegn ved den stiltiende antagelse, at menneskets bevidsthed ”stort set” er den samme til alle tider, og at såvel teologiske som psykologiske udsagn til alle tider derfor lader sig fortolke og forstå efter vore nutidige begreber og forudsætninger.⁶⁴ Således er Paulus’ berømte ord,

”Jeg ved, at i mig, altså i mit kød, bor der intet godt. For det gode, som jeg vil, det gør jeg ikke, men det onde, som jeg ikke vil, det gør jeg” (Rom. 7, 18-19),

blevet tolket som ord, der kommer ud af en dyb og sensitiv introspektiv samvittighed. Ja, en samvittighed og bevidsthed, der endog vidner om hans direkte oplevelse af den efter Adam ved kødet overførte ’arvesynd’, sådan som det er blevet hævdet af reformerte vestlige teologer. Nu er det ikke lige det spørgsmål, der optager Stendahl mest, men snarere, at Paulus’ udsagn er taget ud af en sammenhæng, hvor han diskuterer, hvad der var synd *under* Loven og *efter* omvendelsen – og at det ikke drejer sig om Paulus’ fortrydelse over hans eget eller menneskehedens ’tvesindede’ Ego og bedærvede vilkår. Hvad Paulus mener med sit udsagn bliver klarere, når vi læser sætningen, der følger efter, nemlig:

”Men når jeg gør det, jeg ikke vil, er det ikke længere mig, der handler, men synden, som bor i mig” (v. 20).

Med andre ord, det er *synden* og *kødet*, der er skyldige, men det er en synd, *han* eller hans ’*jeg*’ ikke er identificeret med. Da Paulus var farisæer og levede under loven og forfulgte kirken, var han *uangribelig i lovtfærdighed*, som han skriver til Fillipperne (Fill. 3, 6). Ikke at han overholdt *hele* lovene til perfektion – for det var ikke muligt (Rom. 2, 17 – 3, 20, Gal. 3, 10-12) – men det, som står stærkest i hans erindring om tiden inden omvendelsen, var hans glørværdige præstation som retfærdig jøde. Denne opfattelse af hans ’retfærdighed’ ændres imidlertid ikke væsentligt, efter hans møde med Jesus Kristus. Ganske vist siges det i Rom 1-3, at,

”Alle har syndet og mistet herligheden fra Gud – det gælder jøder såvel som hedninger – men ufortjent (dvs. uden gerning) gøres de retfærdige af hans nåde ved forløsningen i Kristus Jesus. Guds retfærdighed ved tro på Jesus Kristus for alle, der tror” (v.21-24).

Dvs. uanset om man er jøde eller hedning, omskåret eller på anden måde lever op til lovens bud, Rom 3, 21 og 8, 37 - 39, demonstreres det, hvorledes denne tragiske syndighed *ændredes*, efter Messias kom til jorden: da ”sejrer vi ved ham”, som har elsket os:

”Men i alt dette mere end sejrer vi ved ham, som har elsket os. For jeg er vis på, at hverken død eller liv eller engle eller magter eller noget nuværende eller noget kommende eller kræfter eller noget i det høje eller i det dybe eller nogen anden skabning kan skille os fra Guds kærlighed i Kristus Jesus, vor Herre.”

Det er, siger Stendahl, meget vanskeligere at ”måle” hvordan Paulus subjektivt oplevede sin egen synds styrke, eller i hvilken udstrækning og på hvilken måde, han var bevidst om sin ’faktiske’ synd. Den

⁶⁴ Den følgende analyse af Paulus’ syndsbevidsthed eller mangel på samme, lægger sig tæt op ad Stendahls, som jeg finder vigtig – ikke blot for forståelsen af Paulus’ kristendomsforståelse – men også for forståelsen af, hvorledes begreber om syndsbevidsthed, anger, bod og tilgivelse etc. varierer umådeligt meget, ikke blot *i* men også *over* tid..

allerstørste synd – med stort S – i hans fortid var at han havde forfulgt Guds kirke. (Gal. 1, 13 og 23,⁶⁵ Fill. 3, 6). Klimakset i hans farisæisk-jødiske tro, var denne skamfulde gerning, som gjorde ham til den ”mindst værdige” apostel (1 Kor. 15, 9). Til hvilket han bemærker, at

”Kristus Jesus kom til verden for at frelse syndere, og af dem er jeg den største. Men netop derfor fandt jeg barmhjertighed, for at jeg kunne være den første, Kristus Jesus viste hele sin langmodighed på, til eksempel for dem, der skal komme til tro på ham og få evigt liv.” (Tim. 1, 15-16).

Med andre ord, Paulus havde i sin *uvidenhed* været den værste forfølger af de kristne – inden Gud af sin barmhjertighed og nåde afslørede den sande Messias for ham; Gud havde gjort Paulus til apostel - og til prototypen på syndernes tilgivelse og frelse, (Stendahl, s. 209). Og ikke nok med det: Paulus havde til fulde gjort denne forfærdelige synd god igen. For, som han siger (1 Kor 15, 10), ”Hans nåde imod mig har ikke været forgæves; jeg har arbejdet mere end nogen af dem, det vil sige ikke jeg, men Guds nåde, som har været med mig.”

’Synden’ var naturligvis et afgørende ord i Paulus terminologi – specielt i Rom. 1 – 3 - og han holdt fast på, at selv efter dåben, er mennesket ikke fri for synden. Desuagtet er der ikke noget i hans breve, der indikerer, at han var bevidst om sin egen synd som noget, der plager hans samvittighed. Ja, faktisk er det lettere at finde udsagn om det modsatte. Om end han tilstår sin egen ”svaghed” og ”magtesløshed”⁶⁶, så er hans overvejende opfattelse sammenfattet i disse ord i Apg. 23, 1 : ”Brødre, med den bedste samvittighed har jeg til den dag i dag levet mit liv for Gud.” Fraværet af henvisninger hos Paulus til bevidstheden om at være en synder er *iøjnefaldende*. Selv der, hvor han tilstår, at det gode han vil, *gør* han ikke, da véd han i det mindste, at *viljen* er god nok, og ligeledes *bevidstheden* om hvad det gode er – og det er første skridt på vejen til at rette ind og *gøre* det rigtige.

Denne analyse af Paulus syndsbevidsthed er – naturligvis – hildet i vor egen tids syn og begreber om den sandfærdige og ærlige introspektive undersøgelse. Og lige så hildet er Luthers læsning af Paulus i lyset af hans egen indre samvittigheds kamp og kval, der bygger på en ’pietistisk’ overbevisning om hans uforbederlige syndighed. En kamp og samvittighedskval der forudsætter en systematisk udvikling af bod og anger. Stendahl pointerer således, at Luthers berømte 95 teser, er funderet inden for rammerne af en bevidsthed om ”tilgivelse af synden ved anger”: ”When our Lord and Master Jesus Christ said: Repend ..., he wanted the whole life of the faithful to be a repentance.” (ibid. s. 203). Ja, måske vil det vise sig, at den største hindring for os i dag for, for alvor at få øje på og forstå Paulus’ i sandhed storslåede teologi og åndelighed, er at Paulus er blevet læst gennem Augustin og Luthers umådelige personlige angst, skyld og syndsbevidsthed. Men også igennem deres gripen tilbage til en *udgave* af et Gammelt Testamente gudsforshold med dets begreber om tro, frelse, soning, rædsel og straf, som både Paulus og Jesus så ihærdigt havde lagt bag sig, for i deres liv, gerning og forkyndelse at få mennesket til at tage imod den *nye religion* med dets på én gang overdådigt righoldige, potentielt bevidstheds-transformerende og samtidig ufatteligt simple evangelium om kærligheden.

⁶⁵ ”I har jo hørt om, hvordan jeg tidligere levede i jødedommen, at jeg til overmål forfulgte Guds kirke og ville udrydde den. Jeg gik videre i jødedommen end mange jævnaldrende i mit folk og brændte mere af iver for mine fædrene overleveringer. ... menigheder i Judæa ... havde hørt om, at han, der før forfulgte os, nu forkynnder den tro, han tidligere ville udrydde, og *de priste Gud for mig*”.

⁶⁶ 2 Kor. 12, 9-10: ”Tre gange bad jeg Herren om, at den måtte blive taget fra mig, men han svarede: »Min nåde er dig nok, for min magt udøves i magtesløshed.« Jeg vil altså helst være stolt af min magtesløshed, for at Kristi magt kan være over mig. Derfor er jeg godt tilfreds under magtesløshed, under mishandlinger, under trængsler, under forfølgelser og vanskeligheder for Kristi skyld. For når jeg er magtesløs, så er jeg stærk.”

Og vi kunne blive ved og ved ... og gå ombord i endnu mere tankegods fra teologiens ubestridte sværvægter, Augustin, og hans introspektive bekendelser – som i mangel af en forklaring på samvittighedens rolle i skabelsen af et selv; og i kamp mod Manikæismens uholdbare dikotome adskillelse af godt og ondt; og Pelagius' "kætterske" tro på vor bevidstheds viden om, hvad der er godt og ondt – i tilgift opfandt arvesyndslæren om menneskets efter Adams synd nedarvede uopretteligt fordærvede natur og tragisk gjorde det til en af kristendommens hjørnestene.

Men vigtigst er resultatet af analysen, som Stendahl startede og har æren for: Den stiltiende antagelse, at menneskets bevidsthed "stort set" er den samme til alle tider, og at såvel teologiske som psykologiske udsagn til alle tider derfor lader sig fortolke og forstå efter vore nutidige begreber og forudsætninger, ganske enkelt er uholdbar. Dét er vigtigt for forståelsen af, hvorledes Kristendommens kernebegreber om synd og syndsbevidsthed, anger, bod, retfærdighed, kærlighed og tilgivelse etc. varierer så ufattelig meget, ikke blot *i* men også *over* tid. Det gør ikke alle begreber og forståelser lige gode - i deres egen ret. Men det siger måske noget om, at vi stadig leder efter det uhildede essentielle i Jesu Kristi uendeligt omfangsrige forkyndelse, og at det er en uafsluttet – og måske en uafsluttelige opgave.